

УДК 394.2:398.332.4(476)

Віталь Юр'евіч Піліповіч¹, Таццяна Аляксандраўна Ігнаціук²

¹ст. выкладчык каф. гісторыі славянскіх народаў

Брэсцкага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А. С. Пушкіна

²студэнтка гістарычнага факультэта

Брэсцкага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А. С. Пушкіна

Vitaly Pilipovich, Tatjana Ignatiuk

e-mail: ¹vatpil@gmail.com; ²tanya.ignatyuk.2000@mail.ru

КАЛЯНДАРНАЯ АБРАДНАСЦЬ У ШТОДЗЁННЫМ ЖЫЦЦІ СЯЛЯН БЕРАСЦЕЙШЧЫНЫ Ё 30–50-х гг. XX ст.: ТРАДЫЦЫІ СВЯТКАВАННЯ ШЧОДРАГА ВЕЧАРА (НА ПРЫКЛАДЗЕ ВЁСАК КОБРЫНСКАГА РАЁНА)

Артыкул прысвечаны рэканструкцыі ролі свята каляднага цыклу – Шчодрага вечара – у штодзённым жыцці берасцейскага сяла ў 1930–1950-я гг. Разглядаецца гістарыяграфія праблемы, паказваецца неад'емнасць каляндарнай абраднасці ад гістарычнага і культурнага развіцця вёскі. Апісваюцца сабраныя ў ходзе даследавання звычай, абрады і традыцыі святкавання Шчодрага, характэрныя для азначанага перыяду. Прыводзяцца прыклады зафіксаваных свавольстваў моладзі, тыпы дзявоцкіх варожбаў, варыянты іччадровак падчас выканання калядных абходаў. Вызначаецца сэнс гэтага свята для розных пакаленняў у кантэксце штодзённай гісторыі, адзначаюцца фактары, якія садзейнічалі захаванню традыцый у гэты перыяд. Праца грунтуецца на матэрыялах палявых даследаванняў 2017–2020-х гг. на Кобрыншчыне.

Ключавыя словы: свята, абрад, звычай, зімовая абраднасць, традыцыйная культура, Шчодры вечар, варожбы, свавольствы, рытуальныя абходы.

Calendar Rituals in the Everyday Life of the Peasants of Brest Region in the 30-50th XX Century: Traditions of Shchodry Vechar Celebration (on the Example of the Villages of Kobrin District)

The article is about the role of the holiday of Christmas Eve cycle – Shchodry Vechar. It's about everyday life of the village in 1930–1950. It's about history of the holiday. Historical and cultural development of the village is related to calendar rite. It describes typical customs, rituals and traditions of the celebration in this period. There are examples of young people's pranks, types of girls witchcraft, as well as the variants of the customs during the holiday. The meaning of this holiday is determined for different generations in everyday life. There are fact about keeping the tradition in this period. The research is based on the materials of studies during 2017–2020 in Kobrin district.

Key words: holiday, rite, custom, winter rite, traditional culture, Shchodry Vechar, girls witchcraft, pranks, ritual rounds.

Уводзіны

Штодзённую гісторыю сялян немагчыма ўявіць без абрадаў, характэрных земляробчаму календару. Каляндарная абраднасць займала значную ролю ў жыцці і побыце беларусаў на працягу ўсёй шматвяковай гісторыі. Яна ва многім абумоўлівае адметнасць і своеасаблівасць культуры народа. Святы рабілі больш разнастайным жыццё сялян, уплывалі на матэрыяльную культуру, садзейнічалі сацыялізацыі і выхаванню асобы, у першую чаргу дзяцей і моладзі, што забяспечвала стабільнае развіццё сельскай грамады. Такім чынам, чалавек паступова ўсведамляў духоўныя і культурныя каштоўнасці, што гістарычна склаліся ў яго асяроддзі.

Адным з галоўных святаў у паўсядзённасці сялян быў Шчодры вечар, які адзначаўся 13 студзеня. Гэтае свята з'яўлялася аналагам дня напярэдадні цяперашняга Новага года. Нягледзячы на змену календара, яго святкаванне працяглы час не пераносілася на 31 снежня, а заставалася традыцыйным – праз тыдзень пасля Раства. Увогуле 30–50-я гг. XX ст. для традыцыйнай каляндарнай абраднасці сталі часам, калі, з аднаго боку, існавала большасць спрадвечных традыцый, але разам з тым пачаліся досыць моцныя трансфармацыйныя працэсы, асабліва напрыканцы азначанага перыяду.

Мэта артыкула – рэканструкцыя святкавання Шчодрага вечара і асэнсаванне яго ролі ў штодзённай гісторыі сялян Берасцей-

шчыны ў 1930–1950-я гг. Адназначна асноўнымі задачамі з’яўляюцца:

1) разгляд гістарыяграфіі праблемы, вызначэнне недаследаваных «белых плямаў» у штодзённасці сялян Кобрыншчыны;

2) увядзенне ў навуковае абарачэнне новых вуснагістарычных крыніц, сабраных у ходзе палявых даследаванняў у рэгіёне;

3) аднаўленне на падставе матэрыялаў палявых даследаванняў традыцый святкавання «Шчадраца» і вызначэнне яго месца ў паўсядзённым сялянскім жыцці ў азначаны перыяд.

Аktуальнасць тэмы вызначаецца неабходнасцю захаваць традыцыі святкавання Шчодрога вечара, якія былі характэрны для ўсёх сучаснага Кобрынскага раёна з усёй іх спецыфікай. Цікаўнасць да тэмы вызначаецца тым, што ў кожнай вёсцы могуць быць своеасаблівыя адметнасці ў абраднасці, у тым ліку і незафіксаваныя дагэтуль.

Гістарыяграфія праблемы

Першыя этнаграфічныя звесткі па традыцыям святкавання Шчодрога вечара маюць фрагментарны характар. Так, у першай палове XIX ст. Я. Чачотам і братамі Я. і К. Тышкевічамі былі сабраны фальклорныя запісы, галоўнае месца ў якіх займала песенная абраднасць, у тым ліку тая, што выконвалася падчас калядных абходаў на Шчадруху [1]. Частковыя сведчанні аб традыцыях святкавання Шчодрога вечара з’явіліся ў П. Шпілеўскага [2] і І. Эрміча [3]. Але разглядаліся яны толькі ў кантэксце калядных павячораў. Прыклады калядных песень, якія выкарыстоўваліся ў тым ліку падчас абходаў у Шчодры вечар, прыводзіў П. Шэйн [4], закранаючы тэрыторыі былых Віцебскай і Магілёўскай губерняў, такім чынам выдзяляючы іх рэгіянальныя адметнасці. Некаторыя звесткі аб звычаях і абрадах Шчадрухі з існуючымі ў іх праявамі язычніцтва змяшчаны ў другой частцы працы А. Кіркора, дзе разглядаўся рэгіён Мінскай, Магілёўскай і Віцебскай губерняў [5]. У канцы XIX ст. Эма Яленская (Дмахоўская) праводзіла этнаграфічныя даследаванні ў Мазырскім (асабліваючы ўвагу яна надавала даследаванню роднай вёскі Камаровічы), Рэчыцкім, Навагрудскім паветах, дзе збірала звесткі аб жыцці, хатнім і працоўным ладзе, сямейных абрадах, а таксама

каляндарных святах палешукоў, іх звычаях. Запісала шэраг песень, сярод якіх былі і калядныя, што выкарыстоўваліся падчас шчадравання. Акрамя таго, падчас даследаванняў звярталася ўвага на ролю моладзі і дзяцей, чым пацвярджаўся выхаваўчы патэнцыял каляндарных святаў [6].

Этнаграфічнае вывучэнне Піншчыны праводзілася Д. Г. Булгакоўскім. Ён запісаў шэраг песень, сярод якіх мелі месца шчадроўкі [7, с. 45–51], прыводзіў апісанне правядзення Шчадрухі і Новага года: прымаўкі, забабоны і звычаі, прымеркаваныя да гэтага дня. Аўтар звярнуў увагу на прыклады калядных варожб, якія выконваліся не толькі гаспадарамі хат, дзяўчатамі, але і хлопцамі [7, с. 181–184].

Больш поўная характарыстыка традыцый святкавання з’явілася ў працах даследчыкаў пачатку XX ст., што грунтаваліся на палявых даследаваннях другой паловы XIX – пачатку XX ст. Важныя звесткі ўтрымліваюцца ў працах Е. Раманава. Адна з прац прысвечана вераванням жыхароў Гродзенскай губерні, аднак інфармацыі па Шчодруму вечару прыводзіцца вельмі мала [8]. Больш падрабязна дадзенае свята было апісана ў другой яго працы, якая тычылася ў асноўным тэрыторый былых Віцебскай, Ковенскай, Магілёўскай і Мінскай губерняў [9]. Досыць падрабязна традыцыі Шчодрога вечара апісаў Я. Карскі [10]. Аўтар разгледзеў пераемнасць язычніцкіх і хрысціянскіх святаў, прапанаваў свой погляд на іх паходжанне. У працы адзначаюцца фактары, якія паўплывалі на змяненні традыцыйнай абраднасці на працягу яе існавання, параўноўваюцца існуючыя звычаі, абрады беларусаў і славянскіх народаў. Значная ўвага надаецца традыцыйным варожбам.

У 1920–1930-я гг. вывучэннем каляндарнай абраднасці ў розных рэгіёнах Беларусі займаліся Ч. Пяткевіч, Я. Драздовіч, К. Машынскі. Так, вывучэннем Рэчыцкага Палесся займаўся Ч. Пяткевіч. У сваіх працах ён звяртаў увагу на прыказкі, прымаўкі і прыкметы, звязаныя са святамі, у тым ліку характэрныя для Шчодрога вечара. Само свята даследчык разглядаў як адзін з элементаў арыентацыі ў прасторы і часе [11, с. 8–9, 23].

Свае даследаванні К. Машынскі праводзіў у асноўным на тэрыторыі Палесся і Навагрудчыны, выкарыстоўваючы адначасна

сова матэрыялы з іншых рэгіёнаў, сабраныя ранейшымі даследчыкамі. У працы маюцца звесткі аб традыцыях разглядаемага свята. Пэўную ўвагу аўтар надаваў абраду ўжывання святочнай куцці [12].

У 1920-я гг. запісамі народных песень (каляндарных і сямейна-абрадавых) на Дзісеншчыне, Навагрудчыне, Віленшчыне і Палессі займаўся Я. Драздовіч, з якіх ён склаў рукапісны зборнік. Захавалася некалькі прыкладаў запісаных ім калядных песень [13, с. 323].

У гэты ж перыяд праводзіў збор беларускага песеннага фальклору Р. Шырма. Даследчык запісаў шэраг песень, якія пасля былі адлюстраваны ў яго шматтомніку. Адзін з тамоў прысвечаны каляндарнай песеннай абраднасці, асобнае месца у якой займаюць калядныя песні, у тым ліку шчадраўкі [14].

У 1940 г. свет убачыў фальклорны зборнік М. Нікольскага і М. Грынבלата, дзе былі сабраны песні, прыказкі, сказы аб жыцці, жарты і інш. дарэвалюцыйнага і савецкага перыяду, запісаныя папярэднімі даследчыкамі ў XIX – пачатку XX ст., а таксама сучаснікамі ў 1930-я гг. У выданні прыводзяцца варыянты калядных песень [15].

У другой палове XX ст. працягвалі праводзіць этнаграфічныя даследаванні А. С. Ліс, М. Я. Грынблат, В. К. Бандарчык, А. С. Фядосік, К. П. Кабашнікаў і інш. Шэраг прац, падрыхтаваных імі, змяшчаюць звесткі па святкаванню Шчадрыхі, прыклады шчадравак [16, с. 109–166].

Фальклорная спадчына Шчодрога вечара (Шчадраўкі) падрабязна была разгледжана З. Я. Мажэйка, А. І. Гурскім, М. Я. Грынבלатам [17].

У 1976 г. было падрыхтавана выданне, у якім сістэматызаваліся беларускія прыказкі і прымаўкі, запісаныя даследчыкамі ў перыяд з канца XVIII ст. па 70-я гг. XX ст. [18].

Напрыканцы XX ст. выдадзена праца А. Ліса, у якой аўтар звяртае ўвагу на семантыку і структуру калядных абходаў, вылучае асаблівасці шчадравак, апісвае парадак правядзення вячэры на Шчодры вечар, традыцыі гэтага дня [19, с. 17–31].

На мяжы XX–XXI стст. з’явілася шматтомнае выданне «Беларусы». У асобных раздзелах тамоў увага звяртаецца на каляндарную абраднасць. Так, напрыклад,

Т. І. Кухаронак разглядае звычаі і абрады Шчодрога вечара, параўноўваючы розныя аспекты каляндарнай абраднасці беларусаў і іншых славянскіх народаў, а таксама суадносячы асаблівасці святкаванняў у праваслаўнай і каталіцкай традыцыі. Прыводзяцца апісанні абраду ўжывання куцці, асаблівасці звычаяў шчадравання, свавольстваў моладзі і інш [20, с. 397–400]. З. Я. Мажэйка былі прааналізаваны каляндарна-песенныя традыцыі беларусаў. Яна асэнсавала межы карнавалізаванай раскаванасці падчас выканання калядных песень (у тым ліку шчадравак), вызначыла бытавую і працоўную аснову калядных святкаванняў [21, с. 14–24].

Значнай з’явай у вывучэнні рэгіянальнай традыцыйнай каляндарнай абраднасці Берасцейшчыны з’яўляецца выданне пад агульным рэдагаваннем Т. Б. Варфаламеевай [22]. Праца адначасова выступае крыніцай для вывучэння каляндарнай абраднасці, паколькі ўтрымоўвае фрагменты арыгінальных палявых запісаў. Апісанні каляндарнай абраднасці маюцца ў калектыўнай манаграфіі, прысвечанай этнакультурным працэсам Берасцейшчыны [23]. Асабліва каштоўным для нашага даследавання з’яўляецца інфармацыя пра рэгіянальныя асаблівасці раёнаў Брэсцкай вобласці, у тым ліку Кобрынскага. Гэта дае магчымасць больш падрабязна вывучаць гэты рэгіён. Святкаванне Шчодрога вечара таксама ў агульных рысах разглядаецца ў калектыўным даследаванні, прысвечаным гісторыі развіцця духоўнай культуры сяла ў XIV – пачатку XX ст. [24].

Патрэбна адзначыць работы, мэтай якіх з’яўляецца папулярызацыя традыцыйнай культуры. Так, А. Доўнар-Запольская ў штотыднёвай рубрыцы «Календарь и традиции» газеты «СБ Беларусь сегодня» апісвае традыцыі, звычаі, абрады, прыкметы, прымаўкі, забабоны, традыцыйныя стравы, уласцівыя адпаведным дням тыдня. У адпаведны перыяд разглядаюцца і звычаі Шчадраца [25–27]. У апошнія гады сталі з’яўляцца выданні азнаямленчага характару па культуры традыцыйнай каляндарнай абраднасці, прызначаныя ў першую чаргу для дзяцей. Да іх можна аднесці працы А. Лозкі [28], А. Коршак [29].

Такім чынам, прааналізаваўшы гістарыяграфію праблемы, можна зрабіць выснову, што вывучэнне звычаяў Шчодрога вечара выклікала цікавасць у даследчыкаў,

пачынаючы з XIX ст. З цягам часу гэтыя даследаванні становяцца больш дэталёвымі. Выходзілі працы, якія змяшчалі рэгіянальныя адметнасці, што тычыліся ў асноўным тэрыторый сучасных Віцебскай, Гомельскай, Магілёўскай і Мінскай абласцей. У наш час працягваюць з'яўляцца матэрыялы з апісаннем свята, аднак яны маюць больш агульны характар. Лакальныя асаблівасці невялікіх рэгіёнаў часта застаюцца па-за ўвагай даследчыкаў. Таму дакладная лакалізацыя традыцый святкавання Шчодрэга вечару, у тым ліку у вёсках Кобрынскага раёна, бачыцца нам неабходнай. Гэта звязана ў першую чаргу з маладаследаванасцю традыцый свята ў рэгіёне, а таксама з неабходнасцю занатоўваць стан захавання, змены, характэрныя рысы звычаяў і абрадаў, разуменне іх сэнсу жыхарамі ў дадзеным прамежку часу і пазней. У перспектыве гэта можа дазволіць вызначыць рэгіянальныя адметнасці і прасачыць іх трансфармацыю. Актуальнасць вывучэння прадыхавана фактарам часу, які прыводзіць да знікнення носьбітаў культурных традыцый. Спробы аднаўлення традыцый і правядзення свята неаднаразова распачынаюцца рэгіянальнымі ўстановамі культуры. Крыніцамі інфармацыі ў такіх выпадках часта выступаюць выданні, якія не заўсёды адлюстроўваюць асаблівасці святкавання ў канкрэтным рэгіёне. Гэты чыннік таксама абумоўлівае правядзенне палявых даследаванняў і вывучэнне каляндарных традыцый у розных рэгіёнах.

Агульная характарыстыка святкавання Шчодрэга вечара

Шчодры вечар (Шчадруха, Шчодруха, Шчадрэць, Шчодрэць) – адзін з самых святочных дзён Святак (Освічок, Святых вечароў). Свята ўяўляла сабой сукупнасць варожб дзяўчат, свавольстваў моладзі, шчадравання, святочнай вячэры. Таму дзеці і асабліва моладзь надавалі яму вялікае значэнне.

На працягу дня ўсе рыхтаваліся да свята: гатаваліся стравы да святочнай вячэры, прысмакі для шчадраўнікоў. На Шчадрэць вячэра была ўжо скароннай. Да яе гатавалі шмат страў: мяса (паляндвіца – сушанае мяса, кумпяк – печанае мяса), сала, каўбасы сушаныя і печаныя, халадзец, бліны, сыр і інш. Заўсёды пакідалі і варылі свіное

вуха, каб свінні не пераводзіліся [30]. Для шчадраўнікоў выраблялі розныя віды печыва (булачкі, галушкі, пампушкі і інш.). Гатавалі шчодрую куццю, якую прысмачвалі скаронным начиннем, таму яна, у адрозненні ад дзвюх астатніх, звалася багатай [31].

Вячэралі разам у большасці выпадкаў дарослыя і дзеці, паколькі моладзь часцей за ўсё збіралася асобна пасля шчадравання. Гаспадары час ад часу прымалі віншаванні ад груп шчадраўнікоў, частавалі іх. Гэтыя віншаванні для гаспадароў былі своеасаблівай замовай добрага ўраджайнага года.

Рытуальныя абходы

Звычай абходаў у Шчодры вечар, у параўнанні з калядным (на Каляду – 6 студзеня, на Раство – 7 студзеня), меў большую распаўсюджанасць сярод вёсак сучаснага Кобрынскага раёна.

У якасці шчадраўнікоў выступалі ўжо розныя ўзроставыя групы: дзеці, моладзь, дарослыя.

На працягу дня яны рыхтавалі сабе касцюмы, маскі. Апрапаналіся так, каб ніхто не пазнаў [32]. Даволі часта ў якасці адзення выкарыстоўвалі вывернуты кажух, шапку. Імкнуліся схаваць твар за маскамі і падобнымі ім упрыгожваннямі [23, с. 432]. У некаторых вёсках хадзілі шчадраваць з казой. Так, напрыклад, у в. Лелікава выкарыстоўвалі «казу», якую прымацоўвалі да палкі [23, с. 436].

Групы дзяцей у шчадроўках віншавалі гаспадароў з Новым годам, прасілі ў якасці пачастунка цукеркі, печыва і інш. Дзеці часцей за ўсё выкарыстоўвалі скарочаныя формы віншаванняў, але некаторыя маглі выконваць больш поўныя песні. Усё залежала ад ведання і валодання дзецьмі такіх форм віншаванняў. Распаўсюджаным віншаваннем было наступнае:

*Шчодрую, шчодрую,
На полыці пырожок чую [33].*

Апошні радок мог змяняцца ў залежнасці ад жадаемага гасцінца (пампушкі, галушкі, каўбаса, цукеркі і інш.).

Больш адказна да шчадравання адносілася моладзь: майстравалі маскі, касцюмы. Пасля збіраліся разам, дзе апрапаналіся, малявалі твары адзін аднаму. Як сцягнее – ішлі з віншаваннямі да вяскоўцаў. Увогуле

віншавальная форма моладзі складалася з некалькіх частак: зварот да гаспадара ці гаспадароў, пажаданні яму з просьбай узамен пачастункаў, у якасці якіх выступалі гарэлка, сала, каўбаса і іншыя скаромныя стравы. Як адзначаў у сваёй працы яшчэ Я. Карскі, звычайна ў шчадроўках звярталіся пераважна да гаспадара хаты. Яго віншавалі, жадалі нечага добрага, што тычылася ў асноўным яго гаспадаркі, прасілі пачастунак у якасці падзякі:

*Ішлы хлопці-коляднычкі,
Усі ростом нывылычкым,
Проходылы лысы норы,
І ны найшлы с чыста долы.
Оны найшлы новы ворота,
Новы ворота одчынітэ,
Пана-господара розбудітэ.
Чы спыш, дедько, чы ны чуеш,
Чом ты хлопцюв ны частуеш?
Як ты спыш, то Біг з тобою,
А як ны спыш, гаворы со мною.
Возьмы, дедько, ножык острый,
Укрій сала кусок товстый.
Укрій сала коло спыны,
Коб вылыся добры свыны.
В огород шоб ны ходылы,
Поросяток народылы,
Поросятка як росятка,
А выпручкы, так як бычкы.
Ходыть дедько коло кваскы,
Нам шукае дві ковбаскы,
А дядына коло пічкы,
Нам шукае дві папічкы [32; 34].*

Пасля доўгай формы віншавання ў выпадку, калі гаспадары доўга не выходзілі, маглі выкарыстоўвацца скарочаныя формы:

*Шчодрую, шчодрую,
На полыці ковбасу чую. [35].
Шчодрую, шчодрую,
На полыці горілку чую [32].
Добры вэчор, шчодры вэчор!
Дай, дядіна, пірожэчэк.
Дайтэ, дядько, колбасу,
А то хату растрасу,
Хто дае – то давайтэ,
Нэ дае – то отсылайтэ [22, с. 51].*

Паступова дадзеная шчадроўка стала замяняцца наступным варыянтам:

*Шчодрый вэчор,
Добрый вэчор,*

*Вынысь, бабо, пірожэчэк,
А ты, дядё, ковбасу,
А то хату рострасу [33].*

Пасля таго як гаспадары пачаставалі шчадраўнікоў, тыя спявалі шчадроўку-падзяку:

*В гэтый хаты е шо даты.
Сам Біг ходыть, жыто родыть.
Жыто родыть і пшаныцю,
І ўсякую збожыцю [31; 36].
Сы даэтэ, то давайтэ,
Не даэтэ, отсылайтэ.
Бо нам нічэнька тёмная,
Дорожэнька довгая.
І на дворы снежок сыпле,
І за ногы мороз шчыпле.
То за пальцы, то за пяты,
Нэ дае нам постаяты [22, с. 53].*

Калі гаспадары не частавалі ці выганялі шчадраўнікоў, то ў адказ спяваліся брыдкія шчадроўкі. А пасля маглі зрабіць нейкую шкоду гаспадару (так званы звычай свавольстваў моладзі):

*В гэтый хаты
Ныма чого даты,
Сучка выртыця,
Сраты садовыця [32; 36].*

Рэспандэнты, якія з'яўляліся непасрэднымі ўдзельнікамі такіх абходаў, казалі, што гэтыя пажаданні мелі больш забаўляльны змест. Да таго ж гэта было своеасаблівым паказчыкам шчодрасці гаспадара. Таму спявалі як мага гучней, каб іншыя чулі, шчодры сусед ці не [36].

Пасля шчадравання моладзь збіралася разам, святкавала, дзе і ўжывала сабраныя пачастункі.

Свавольствы моладзі

Распаўсюджанай традыцыяй у Кобрынскім раёне былі свавольствы моладзі. Яны ажыццяўляліся моладдзю ў адносінах да тых людзей, якія не пачаставалі шчадраўнікоў, якія лічыліся ў вёсцы прагнымі, скупымі: «*Комына накрыють чы шэ якую пакость зробяць. Хто дае, то ныць, а хто не, залізуть і комына заткнуць, то врано дым ны йдэ. Туалета пырыкнуты. Туалеты то слабыі тогді робылы. А вжэ як хто добрэ дасть, шэ і спывалы, шо батько богатый*» [32].

Часам гэта рабілася выбарча дзеля забавы: *«Дзверы подопруть, коб ужэ трудно было открыты. Сы коло колодяца корыто, колы морозы вылыкы булы, то повнэ корыто воды нальютъ. І вона за ніч замэрзнэ»* [6]. *«Зашилы туды, а там ныкого нима на вычорках. Давай воза вывэзымо. А найпэрод выныслы тыі стылюгы. Шо то ріжуть, такыі высокы»* [36]. *«Туалеты повалять гэты, шэ булы росказувалы, одын чоловік наклав фуру гною, шоб завызты на полэ. І тую фуру гною поднялы, оглоблі повырнулы под віз. О такыі пакості робылы»* [34].

Накрывалі комін, перакідвалі туалеты, раскідвалі дровы, адвозілі сані ці воз падалей, здымалі брамку ці хавалі яе, падпіралі дзверы. Калі былі маразы – налівалі ваду ў карыта, каб да ранку замерзла. Распаўсюджаным свавольствам было *бомкало*. Рабілі яго наступным чынам: *«Бралы нитку. Шэ катушку якую. Еі зав'язать і зачэплять коло окна. Протегнуть нитку дальй. Чоловік у хату, воны потегнуть, а тая катушка бом-бом по шкловы. Выходыть чоловік, а воны повтыкають. Він оно в хату, а воны знов бом-бом»* [36].

Старэйшыя адносіліся да гэтага па-рознаму: адны асуджалі, другія маглі пасля выказаць падзяку за тое, што моладзь захоўвае традыцыі, што паказвае ролю захавання традыцый у свядомасці насельніцтва. *«На Шчодруху то мы робылы ўрежку, шкоду робылы. Зайдэм до дядька, дрова розвалэмо, то санкі затыгнэмо на хату на вэрх. Калітку ў дядька здымэм і занэсэм у другу сторону, схаваемо. То зав'язэм калітку. Вот такые мы робылы шкоды. Это ў нас на Шчодры. Нэ знаю, для чого гэто було, но такы закон у нас. Гэто і хлопцы робылы, і мы, дзяўчата, робылы так. Наторымо так, а тогды назаўтрэ: хто – кленэть, хто – смэецца»* [22, с. 42].

Дзявоцкія варожбы

На Шчодры вечар дзяўчаты збіраліся разам у хаце, пачыналі варажыць. Вучылі дзяўчат гэтаму старэйшыя жанчыны (маці, бабуля, цётка і інш.). Яны маглі прысутнічаць у час варажбы разам з імі і непасрэдна падказваць парадак выканання. Такім чынам узнікала цесная сувязь пакаленняў і адбывалася перайманне традыцый. Варожбы гэтага вечара галоўным чынам тычыліся

пытанняў замужжа. Пачынаць рабіць гэта толькі вечарам – абавязковая ўмова.

Увогуле сярод дзявоцкіх варожб можна вызначыць некалькі груп. Першая група варожб падказвала час шлюбу. Каб вызначыць, хто першай пойдзе замуж, маглі практыкаваць некалькі варожб. Для адной з іх выкарыстоўвалі ночвы і грабяні. Апошнія браліся ад кожнай дзяўчынкі. Іх складалі ў ночвы і падкідвалі: у якім парадку будуць грабяні выпадаць – у такім і дзяўчаты, якім яны належаць, пойдучь замуж [36]. Для другой варажбы выкарыстоўвалі зерне і курыцу. Кожная з дзяўчат насыпала перад сабой жменю зярнят. Пасля прыносілі курыцу: з чыёй жмені пачне кляваць – тая першай пойдзе замуж [37]. Каб вызначыць, ці адбудзецца вяселле сёлета, дзяўчаты ноччу хадзілі ў хлеў, дзе былі авечкі і бараны. У цемры лавілі першую жывёліну, што трапіць пад рукі. Калі гэта быў баран – лічылася, што дзяўчына пойдзе сёлета замуж, калі авечка – вяселля можна было не чакаць у гэтым годзе [32]. Акрамя таго, вызначалі час вяселля з дапамогай штыкетніка. Адны лічылі парнасць штыкецін уздоўж панадворка, другія ахоплівалі рукамі і лічылі іх па гэтай даўжыні. Пры парнай колькасці лічылася, што дзяўчына пойдзе ў гэтым годзе замуж [34].

Другая група варожб тычылася напрамку, у якім дзяўчына пойдзе замуж. Адны выконвалі такую варажбу ў панадворку, кідаючы абутак праз дах ці з ганка. Бок вызначалі па накіраванасці абутку [33]. Другія выконвалі такую варажбу, не выходзячы з хаты, кідаючы яго з аднаго кутка хаты ў другі [38]. Часам для вызначэння напрамку выкарыстоўвалі кашу. Яе выходзілі есці на вуліцу і прыслухаліся да гуку: адкуль ён чутны – адтуль і жаніх будзе. Гэта маглі быць як гукі ад размовы людзей, так і брэх сабак [34; 39].

Трэцяя група варожб адказвала на пытанні пра будучага мужа. Дзяўчаты вызначалі яго імя, падслухоўваючы, якое з іх скажучь першым у суседскай хаце [38]. Выяўлялі пры дапамозе варожб, за каго пойдучь замуж: халасцяка (маладца) ці ўдаўца. Для гэтага лічылі парнасць «моладэць-удовэць-моладэць-удовэць» ахапкі дроў, якую прыносілі ў хату [36]. Каб вызначыць рысы будучага мужа, дзяўчаты выстаўлялі на сталае міскі з зернем і вадой. Затым прыносілі ку-

рыцу: калі тая піла ваду – муж будзе пітушы, калі клявала зерне – багаты.

Існавалі варожбы, якія падказвалі дзяўчатам, што іх чакае ў хуткім часе. Для гэтага кожная скамячвала паперу і падпальвала яе так, каб яе цень адлюстроўваўся на сцяне. Па яго выяве тлумачылі падзеі, якіх у хуткім часе можна было чакаць. Так, напрыклад, крыж мог сімвалізаваць хуткую смерць [38].

У некаторых варожбах маглі прымаць удзел хлопцы. Гэта таксама тычылася будучага лёсу. Так, напрыклад, дзяўчаты раскладвалі на сталае купкі пяску, жыта і бяргвенне. Гэта ўсё накрывалася, пакуль хлопец не бачыў. Пасля гэтага ён указваў на купку – яе адкрывалі. У залежнасці ад таго, што там знаходзілася, прагназавалі, чаго чакаць: жыта – жыццё, бяргвенне – жаніцьбу, пясок – смерць [39].

Заклучэнне

Пры вывучэнні азначанай тэмы была прааналізавана гістарыяграфія праблемы. Гэта дазволіла ацаніць ступень распрацаванасці пытання, зразумець сэнс і варыянты правядзення асобных звычайў і абрадаў, якія існавалі раней, а таксама высветліць неабходнасць правядзення далейшага вывучэння па прычыне маладаследаванасці рэгіянальных асаблівасцей.

Падчас праведзенага збору палявых матэрыялаў і іх вывучэння, атрымалася зафіксаваць варыяцый шчадравак, што выконваліся дзецьмі і моладдзю (дарослымі), прыклады свавольстваў моладзі з адносінамі людзей да іх, варыянты варожбаў. Праводзячы параўнанне з ужо зафіксаванымі звычаямі і абрадамі, характэрнымі для канца XIX – пачатку XX ст., можна зрабіць выснову, што ў разглядаемы перыяд назіраецца высокая ступень захаванасці традыцый святкавання Шчодрога вечару ў вёсках сучаснага Кобрынскага раёна. Галоўным чынам гэта звязана з адносным неўмяшальніцтвам улад у сацыяльна-культурны лад

жыцця сялян падчас знаходжання тэрыторыі сучаснага Кобрынскага раёна ў складзе Польшы (1921–1939 гг.), а таксама з тым, што ў перыяд Вялікай Айчыннай вайны і першыя гады пасляваеннага часу сацыяльная палітыка не аказвала значнага ўплыву на паўсядзённае жыццё сялян.

Рэканструкцыя на падставе палявых матэрыялаў дазволіла вызначыць, што свята, якое намі даследавалася, мела вялікую колькасцю звычайў і абрадаў, у выкананні большасці з якіх актыўны ўдзел прымалі дзеці і моладзь. Асаблівую цікавасць выклікаюць рытуальныя абходы шчадраўнікоў, якія, у адрозненні ад калядных, ажыццяўляліся рознымі ўзроставымі групамі. Для дзяцей гэта быў другі этап калядных абрадаў, але шчадраванне праходзіла больш святочна ў параўнанні з калядаваннем. Акрамя таго, яны імкнуліся быць падобнымі да калядных груп моладзі, з якіх і бралі прыклад. Гэтыя віншаванні выконвалі функцыю вуснай замовы ўраджайнага года. Для моладзі гэта быў дзень святочнага сумеснага правядзення часу. Яны ладзілі камунікацыю, прыносілі радасць другім людзям сваімі віншаваннямі-шчадраўкамі. Усё гэта садзейнічала духоўна-маральнаму выхаванню маладых пакаленняў праз перайманне народных традыцый, што існавалі на працягу доўгага прамежку часу.

Так, разгледзеўшы традыцыі правядзення Шчодрога вечару сярод жыхароў шэрагу вёсак Кобрынскага раёна (Балоты, Дывін, Кісялёўцы, Лелікава і інш.), можна сцвярджаць, што свята было неад'емнай часткай штодзённага жыцця сялян у 30–50-я гг. XX ст., вызначала не толькі побыт непасрэдна ў перыяд святкавання, але і на будучы сельскагаспадарчы цыкл. Па ўяўленнях сялян-гаспадароў, менавіта дакладнае выкананне звычайў і абрадаў у гэты дзень павінна было забяспечыць дабрабыт у гаспадарцы і стабільнасць у сялянскай грамадзе.

СПІС ВЫКАРЫСТАНАЙ ЛІТАРАТУРЫ

1. Фальклор у запісах Яна Чачота і братоў Тышкевічаў / рэдкал.: А. С. Фядосік (гал. рэд.) [і інш]. – Мінск : Беларус. навука, 1997. – 342 с.
2. Шпілеўскі, П. М. Беларусь у абрадах і казках / П. М. Шпілеўскі ; пер. з рус. А. Вашчанкі. – Мінск : Літ. і мастацтва, 2010. – 304 с.

3. Эремич, И. О. Очерки белорусского Полесья [Электронный ресурс] / И. О. Эремич. – Режим доступа: http://sources.ruzhany.info/048_1.html. – Дата доступа: 21.04.2020.

4. Шейн, П. В. Белорусские народные песни, с относящимися к ним обрядами, обычаями и суевериями (с приложением словаря и грамматических примечаний) / П. В. Шейн. – СПб. : Тип. Майкова, 1874. – 566 с.

5. Живописная Россия: Отечество наше в его земельном, историческом, племенном, экономическом и бытовом значении : в 12 т. / под общ. ред. П. П. Семенова. – СПб. : Тип. М. О. Вольфа, 1882. – Т. 3 : в 2 ч. – Ч. 1 : Литовское Полесье ; Ч. 2 : Белорусское Полесье. – 490 с.

6. Яленская, Э. «Нарадзілася я на Палессі...»: фальклорна-этнаграфічная спадчына / Э. Яленская ; уклад., прадм., пер. з пол. У. Васілевіча. – Мінск : Беларус. навука, 2019. – 374 с.

7. Булгаковский, Д. Г. Записки Русского императорского географического общества по отделению этнографии : в 44 т. / Д. Г. Булгаковский. – СПб. : Тип. В. Безобразова и комп., 1890. – Т. 13 : в 3 вып. – Вып. 3 : Пинчуки : этнограф. сб. (песни, загадки, пословицы, обряды, приметы, предрассудки, поверья, суеверья и местный словарь). – 201 с.

8. Материалы по этнографии Гродненской губернии / ред. Е. Романов. – Вильно : Изд. Упр. Вилен. учеб. округа, 1911. – Вып. 1. – 238 с.

9. Романов, Е. Р. Белорусский сборник / Е. Р. Романов. – Вильно : Тип. А. Г. Сыркина, 1912. – Вып. 8–9 : Быт белоруса. Словарь условных языков. – 724 с.

10. Карский, Е. Ф. Белорусы / Е. Ф. Карский. – М. : Типолитограф. т-ва И. Н. Кушнерев и К°, 1916. – Т. 3 : Очерки словесности белорусского племени. – Кн. 1 : Народная поэзия. – 557 с.

11. Pietkiewicz, Cz. Kultura duchowa Polesia Rzeczyckiego : materiały etnograficzne / Cz. Pietkiewicz. – Warszawa : TNW, 1938. – 459 s.

12. Moszyński, K. Polesie Wschodnie. Materiały etnograficzne z wschodniej części b. powiatu Mozyrskiego oraz z powiatu Rzeczyckiego / K. Moszyński. – Warszawa : Wydaw. Kasy im. Mianowskiego, 1928. – 328 s.

13. Фальклорныя скарбы Язэпа Драздовіча // Беларускі фальклор : Матэрыялы і даследаванні : зб. навук. прац. – Мінск : Беларус. навука, 2016. – Вып. 3. – С. 285–344.

14. Беларускія народныя песні : у 4 т. / запіс Р. Шырмы ; рэдкал.: П. Глебка, Я. Казека, Г. Цітовіч. – Мінск : Дзярж. выд-ва БССР, 1962. – Т. 3 : Вясянкі, валачобныя і юраўскія, купальскія, пятроўскія, жніво і дажынкi. Яравое жніво і восень. Калядныя і масленічныя. – 308 с.

15. Жанчына ў беларускай народнай творчасці / Акад. навук БССР, Ін-т гісторыі, секцыя этнаграфіі і фальклору. – Мінск : Выд-ва Акад. навук БССР, 1940. – 519 с.

16. Паэзія беларускага земляробчага календара / уклад., сістэматызацыя тэкстаў, уступ. арт. і камент. А. С. Ліса ; рэдкал.: А. С. Фядосік (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Навука і тэхніка, 1992. – 613 с.

17. Зімовыя песні. Калядкі і шчадроўкі / уклад., сістэматызацыя тэкстаў, уступ. арт. і камент. А. І. Гурскага ; уклад., сістэматызацыя, характарыстыка і рэдагаванне напеваў З. Я. Мажэйкі ; рэд. М. Я. Грынблат. – Мінск : Навука і тэхніка, 1975. – 736 с.

18. Прыказкі і прымаўкі : у 2 кн. / склад., сістэматызацыя тэкстаў, уступны арт. і камент. М. Я. Грынבלата ; рэд. А. С. Фядосік. – Мінск : Навука і тэхніка, 1976. – Кн. 2. – 616 с.

19. Ліс, А. С. Каляндарна-абрадавая творчасць беларусаў: сістэма жанраў. Эстэтычны аспект / А. С. Ліс ; Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору імя К. Крапівы. – Мінск : Беларус. навука, 1998. – 188 с.

20. Беларусы / І. У. Чаквін [і інш.] ; рэдкал.: І. У. Чаквін [і інш.] ; Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору імя К. Крапівы. – Мінск : Беларус. навука, 2007. – Т. 10 : Славянскія этнакультурныя традыцыі. – 514 с.

21. Беларусы / Т. Б. Варфаламеева [і інш.] ; рэдкал.: М. Ф. Піліпенка [і інш.] ; навук. рэд. А. І. Лакотка ; Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору імя К. Крапівы. – Мінск : Беларус. навука, 2008. – Т. 11 : Музыка. – 700 с.

22. Традыцыйная мастацкая культура беларусаў : у 6 т. / В. І. Басько [і інш.] ; ідэя і агул. рэд. Т. Б. Варфаламеевай. – Мінск : Выш. шк., 2008. – Т. 4 : Брэсцкае Палессе : у 2 кн. – Кн. 1. – 559 с.

23. Этнокультурные процессы Западного Полесья (Брестчины) прошлом и настоящем / А. Вл. Гурко [и др.] ; науч. ред. А. Викт. Гурко ; Нац. акад. наук Беларуси, Центр исслед. бело-

рус. культуры, языка и лит., Ин-т этнографии и фольклора им. К. Крапивы. – Минск : Беларус. навука, 2020. – 621 с.

24. Нарысы гісторыі культуры Беларусі : у 4 т. / А. І. Лакотка [і інш.] ; навук. рэд. А. І. Лакотка. – Мінск : Беларус. навука, 2016. – Т. 3 : Культура сяла XIV – пачатку XX ст., кн. 2 : духоўная культура. – 751 с.

25. Довнар-Запольская, Е. Добры вечар, шчодры вечар : [Календарь и традиции: 13–19 января 2020 года] / Е. Довнар-Запольская // СБ Беларусь сегодня. – 2020. – 10 янв. – С. 22.

26. Довнар-Запольская, Е. Калядныя бліны ладныя : [Календарь и традиции: 7–13 января 2019 года] / Е. Довнар-Запольская // СБ. Беларусь сегодня. – 2019. – 4 янв. – С. 22.

27. Довнар-Запольская, Е. Шчодры вечар добрым людзям на здароўе! : [Традиции и приметы на Старый Новый год. Как отмечали праздник наши предки] / Е. Довнар-Запольская // СБ. Беларусь сегодня. – 2018. – 5 янв. – С. 22.

28. Лозка, А. Ю. Святы Беларусі / А. Ю. Лозка. – Мінск : Беларус. Энцыкл. імя Петруся Броўкі, 2018. – 68 с.

29. Беларускія народныя святы для дзяцей / склад. Алеся Коршак ; маст. Людміла Галубец. – Мінск : Беларус, 2019. – 176 с.

30. Інтэрв'ю з М. Ф. Кулішэвіч, 1936 г. н. (Брэсцкая вобл., Кобрынскі р-н, в. Кісялёўцы, 2016) // Уласны архіў Т. А. Ігнацюк.

31. Інтэрв'ю з П. С. Ігнацюк, 1937 г. н. (Брэсцкая вобл., Кобрынскі р-н, в. Балоты, 2018) // Уласны архіў Т. А. Ігнацюк.

32. Інтэрв'ю з Я. І. Ігнацюк, 1934 г. н. (Брэсцкая вобл., Кобрынскі р-н, в. Балоты, 2018) // Уласны архіў Т. А. Ігнацюк.

33. Інтэрв'ю з Н. С. Кіслюк, 1948 г. н. (Брэсцкая вобл., Кобрынскі р-н, в. Балоты, 2019) // Уласны архіў Т. А. Ігнацюк.

34. Інтэрв'ю з А. М. Курышка, 1937 г. н. (Брэсцкая вобл., Кобрынскі р-н, в. Балоты, 2020) // Уласны архіў Т. А. Ігнацюк.

35. Інтэрв'ю з С. І. Ігнацюк, 1928 г. н. (Брэсцкая вобл., Кобрынскі р-н, в. Балоты, 2018) // Уласны архіў Т. А. Ігнацюк.

36. Інтэрв'ю з К. Ц. Шварко, 1933 г. н. (Брэсцкая вобл., Кобрынскі р-н, в. Балоты, 2019) // Уласны архіў Т. А. Ігнацюк.

37. Інтэрв'ю з В. М. Турын, 1931 г. н. (Брэсцкая вобл., Кобрынскі р-н, в. Балоты, 2020) // Уласны архіў Т. А. Ігнацюк.

38. Інтэрв'ю з В. К. Курышка, 1936 г. н. (Брэсцкая вобл., Кобрынскі р-н, в. Балоты, 2020) // Уласны архіў Т. А. Ігнацюк.

39. Інтэрв'ю з С. А. Левай, 1926 г. н. (Брэсцкая вобл., Кобрынскі р-н, в. Балоты, 2020) // Уласны архіў Т. А. Ігнацюк.

REFERENCES

1. Fal'klor u zapisakh Yana Chachota i bratou Tyshkevichau / redkal. A. S. Fiadosik (hal. red.) [i insh.]. – Minsk : Bielarus. navuka, 1997. – 342 s.

2. Shpileuski, P. M. Bielarus' u abradakh i kazkakh / P. M. Shpileuski. – Minsk : Lit. i Mastatstva, 2010. – 304 s.

3. Jeremich, I. O. Ocherki bielorussskogo Poliesja [Eliektronnyj riesurs] / I. O. Jeremich. – Rezhim dostupa: http://sources.ruzhany.info/048_1.html. – Data dostupa: 21.04.2020.

4. Shein, P. V. Bielorusskije narodnyje piesni, s odnosiaschchimisia k nim obriadami, obyčajami i sujevierijami: s prilozhenijem slovaria i grammaticheskikh primechanij / P. V. Shein. – SPb. : Tip. Majkova, 1874. – 566 s.

5. Zhivopisnaja Rossija: Otiechestvo nashe v jeho ziemel'nom, istorichieskom, pliemiennom, ekonomichieskom i bytovom znachienii. T. 3. Ch. 1 : Litovskoje Polies'je; Ch. 2 : Bielorusskoje Polies'je / pod obshch. ried. P. P. Semionova. – SPb. : Tip. M. O. Vol'f, 1882. – 490 s.

6. Yalenskaya, E. «Naradzilasja ja na Paliessi...»: fal'klorna-etnagrafichnaja spadchyna / E. Yalenskaya. – Minsk : Bielarus. navuka, 2019. – 374 s.

7. Bulgakovskij, D. G. Zapiski Russkogo impieratorskogo gieografichieskogo obshchestva po otdielieniju etnografii. T. XIII. Vyp. 8. Pinchuki. Etnografichieskij Sbornik (piesni, zagadki, poslovi-tsy, obriady, primiety, priedrazsudki, povier'ja, sujevier'ja i miestnyj slovar') / D. G. Bulgakovskij. – SPb. : Tip. V. Bezobrazov i komp., 1890. – 201 s.
8. Romanov, E. R. Matierialy po etnografii Grodnienskoj gubernii. Vyp. 1 / E. R. Romanov. – Vil'no : Izd. Upr. Vilen. ucheb. okruga, 1911. – 238 s.
9. Romanov, Je. R. Bieloruskij sbornik. Vyp. 8-9. Byt bielorusa. Slovar' uslovnykh yazykov / E. R. Romanov. – Vil'no : Tip. A. G. Syrkin, 1912. – 724 s.
10. Karskij, Je. F. Bielorusy / E. F. Karskij. – M. : Tipolit. t-va I. N. Kushnerev i K^o, 1916. – T. 3 : Ochierki slovesnosti bieloruskogo pliemieni. Kn. 1 : Narodnaja poezija 557 s.
11. Pietkiewicz, C. Kultura duchowa Polesia Rzeczyckiego: materjały etnograficzne / Warszawa : TNW, 1938. – 459 s.
12. Moszyński, K. Polesie Wschodnie. Materjały etnograficzne z wschodniej części b. powiatu Mozyrskiego oraz z powiatu Rzeczyckiego / K. Moszyński. – Warszawa : Wydaw. Kasy imienia Mianowskiego, 1928. – 328 p.
13. Fal'klornyja skarby Yazepa Drazdovicha // Bielaruski fal'klor : materjaly i dasliedavannia : zb. navuk. pr. – Minsk : Bielarus. navuka, 2016. – Vyp. 3. – S. 285–344.
14. Bielaruskija narodnyja piesni : u 4 t. / Zapis R. Shyrmy ; redkal. P. Glebka, Ya. Kazeka, G. Tsi-tovich. – Minsk : Dzyarzh. vyd-va BSSR, 1962. – T. 3 : Viasnianki, valachobnyja i jurauskija, kupal'skija, piatrouskija, zhnivo i dazhynki. Jaravoje zhnivo i vosien'. Kaliadnyja i maslienichnyja. – 308 s.
15. Zhanchyna u bielaruskaj narodnaj tvorchastsi. – Minsk : Vyd-va Akad. navuk BSSR, 1940. – 519 s.
16. Paezija bielaruskaha ziemliarobchaha kaliendara / redkal. A. S. Fiadosik (hal. red.) [i insh.]. – Minsk : Navuka i tekhnika, 1992. – 613 s.
17. Zimovyja piesni. Kaliadki i shchadrouki / red. M. Ya. Grynblat. – Minsk : Navuka i tekhnika, 1975. – 736 s.
18. Prykazki i prymauki : u 2 kn. / red. A. S. Fiadosik. – Minsk : Navuka i tekhnika, 1976. – Kn. 2. – 616 s.
19. Lis, A. S. Kaliandarna-abradavaja tvorchasc' bielarusau: sistema zhanrau. Estetychny aspekt / A. S. Lis. – Minsk : Bielarus. navuka, 1998. – 188 s.
20. Bielarusy / I. U. Chakvin [i insh.]. – Minsk : Bielarus. navuka, 2007. – T. 10 : Slavianskija etnakul'turnyja tradytsii. – 514 s.
21. Bielarusy / T. B. Varfalamiejeva [i insh.] ; redkal.: M. F. Pilipienka [i insh.]. – Minsk : Bielarus. navuka, 2008. – T. 11 : Muzyka – 700 s.
22. Tradytsyjnaja mastatskaja kul'tura bielarusau : u 6 t. / V. I. Bas'ko [i insh.] ; ideja i ahul. red. T. B. Varfalamiejevaj. – Minsk : Vysh. shk., 2008. – T. 4 : Bresckaje Paliessie : u 2 kn. – Kn. 1. – 559 s.
23. Etnokul'turnyje protsessy Zapadnogo Polies'ja (Briestchiny) v proshlom i nastojashchiem / A. Vl. Gurko [i insh.] ; nauch. ried. A. Vikt. Gurko. – Minsk : Belarus. navuka, 2020. – 621 s.
24. Narysy historyi kul'tury Bielarusi : u 4 t. / A. I. Lakotka [i insh.] ; navuk. red. A. I. Lakotka. – Minsk : Belarus. navuka, 2016. – T. 3 : Kul'tura siala XIV – pachatku XX st., kn. 2 : Dukhounaja kul'tura. – 751 s.
25. Dovnar-Zapol'skaja, E. Dobry viechar, shchodry viechar: [Kaliendar' i traditsii: 13–19 jan-vari 2020 goda] / E. Dovnar-Zapol'skaja // SB. Bielarus' siegodnia. – 2020. – 10 janv. – S. 22.
26. Dovnar-Zapol'skaja, E. Kaliadnyja bliny ladnyja : [Kaliendar' i traditsii: 7–13 janvaria 2019 goda] / E. Dovnar-Zapol'skaja // SB. Bielarus' siegodnia. – 2020. – 4 janv. – S. 22.
27. Dovnar-Zapol'skaja, E. Shchodry viechar dobrym liudziom na zdarouje! : [Traditsii i pri-mety na Staryj Novyj god. Kak otmechali prazdnik nashi predki] / E. Dovnar-Zapol'skaja // SB. Bielarus' segodnia. – 2018. – 5 janv. – S. 22.
28. Lozka, A. Yu. Sviaty Bielarusi / A. Yu. Lozka. – Minsk : Bielarus. Encykl. imya Pietrusia Brouki, 2018. – 68 s.
29. Bielaruskija narodnyja sviaty dla dziatsiej / sklad. Aliesia Korshak. – Minsk : Bielarus', 2019. – 176 p.

30. Interv'ju z M. F. Kulishevich, 1936 h. n. (Bresckaja vobl., Kobrynski rajon, wioska Kisia-lioutsy, 2016) // Ulasny arkhiu T. A. Ihnaciuk.
31. Interv'ju z P. S. Ihnaciuk, 1937 h. n. (Bresckaja vobl., Kobrynski rajon, wioska Baloty, 2018) // Ulasny arkhiu T. A. Ihnaciuk.
32. Interv'ju z Ya. I. Ihnaciuk, 1934 h. n. (Bresckaja vobl., Kobrynski rajon, wioska Baloty, 2018) // Ulasny arkhiu T. A. Ihnaciuk.
33. Interv'ju z N. S. Kisliuk, 1948 h. n. (Bresckaja vobl., Kobrynski rajon, wioska Baloty, 2019) // Ulasny arkhiu T. A. Ihnaciuk.
34. Interv'ju z A. M. Kuryshko, 1937 h. n. (Bresckaja vobl., Kobrynski rajon, wioska Baloty, 2020) // Ulasny arkhiu T. A. Ihnaciuk.
35. Interv'ju z S. I. Ihnaciuk, 1928 h. n. (Bresckaja vobl., Kobrynski rajon, wioska Baloty, 2018) // Ulasny arkhiu T. A. Ihnaciuk.
36. Interv'ju z K. Ts. Shvarko, 1933 h. n. (Brestskaja vobl., Kobrynski rajon, wioska Baloty, 2019) // Ulasny arkhiu T. A. Ihnaciuk.
37. Interv'ju z V. M. Turyn, 1931 h. n. (Bresckaja vobl., Kobrynski rajon, wioska Baloty, 2020) // Ulasny arkhiu T. A. Ihnaciuk.
38. Interv'ju z V. K. Kuryshka, 1936 h. n. (Bresckaja vobl., Kobrynski rajon, wioska Baloty, 2020) // Ulasny arkhiu T. A. Ihnaciuk.
39. Interv'ju z S. A. Levaj, 1926 h. n. (Bresckaja vobl., Kobrynski rajon, wioska Baloty, 2020) // Ulasny arkhiu T. A. Ihnaciuk.

Рукапіс настаніў у рэдакцыю 13.04.2021